

Conflict over te voeren beheer lijkt ten einde

Het Mastbos heeft zijn vrienden gevonden

Het geluid van ronkende kettingzagen verstoorde eind vorig jaar de rust van bewoners van de wijk grenzend aan het Mastbos. Volgens de verontwaardigde bewoners leek het erop dat Staatsbosbeheer delen van het bos omvormde tot 'atoomvlakten'. Ze besloten tot actie tegen de kap over te gaan en richtten de 'Vereniging Vrienden van het Mastbos' op. Even leek de poging tot overleg met Staatsbosbeheer te mislukken en dreigden een kort geding en een kleine media-oorlog. Het overleg kwam er echter toch en na maanden van moeizame voortgang bereikten bewoners en beheerders onlangs overeenstemming over de te volgen koers in het Mastbos.

In dit artikel vertellen Mary de Heer van de 'Vrienden van het Mastbos', regiohoofd Paul de Weerd van Staatsbosbeheer en mede-opsteller van het beheersplan en bemiddelaar Simon Klingen over de roerige laatste maanden van 1994 en over hoe het nu verder moet.

"De vogels zongen niet meer, de konijnen lagen verscholen in hun holen, alle kruipende dieren hadden hun dagelijkse arbeid onderbroken, elfen en kabouters luisterden, luisterden samen met die grote sterke bomen naar dat on-

■ *Mary de Heer: "Echt overal hoorden we zagen. Het bos huilde." (Foto: Rob Goethals)*

heilspellende geluid in de verte en die doodscreet van hun familieleden - neven en nichten - en anderen die schreeuwden om hulp. Er waren monsters in het bos met grote scherpe tanden, die het leven, hun leven, genadeloos bedreigden en vernietigden."

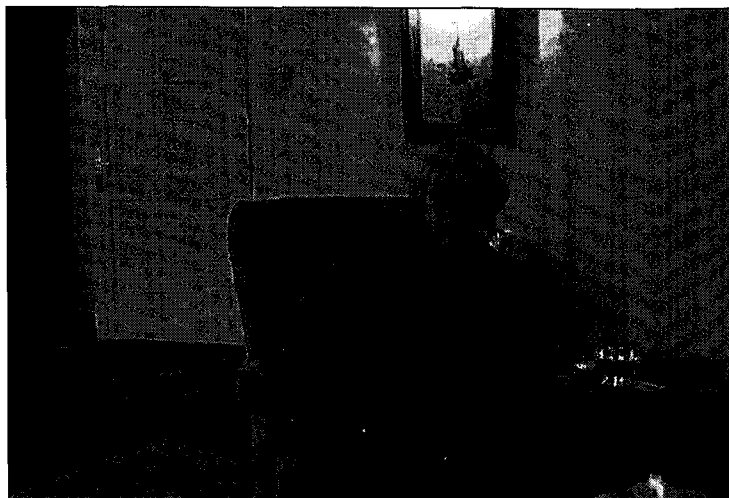
Met dit fragment uit een zelf geschreven sprookje brengen de 'Vrienden van het Mastbos' het ontstaan van het conflict met Staatsbosbeheer (SBB) onder de aandacht van schoolkinderen uit Breda en omgeving. Een conflict dat aanvankelijk veel aandacht kreeg van regionale en nationale pers, maar dat later uit de publiciteit verdween nadat bewoners en beheerders iets van een 'persstilte' overeen waren gekomen. Toen de gemoederen wat bedaard waren, bleken de betrokkenen eind januari 1995 - zij het aanvankelijk zonder veel enthousiasme - bereid tot een gesprek. Na een korte introductie van het object van twist (het ruim 500 hectare grote Mastbos) laten de

betrokkenen in dit artikel hun licht schijnen over de 'affaire'.

Het Mastbos: produkt van een beweging geschiedenis

Het Mastbos bij Breda is een van de bekendste bossen van Nederland. Het aan de zuidgrens van Breda liggende bos is het oudste gezaaide naaldbos van Nederland. Op initiatief van Graaf Hendrik III werd reeds in 1514 dennezaad ingevoerd uit Duitsland. Het bos fungeerde eeuwenlang vooral als jachtgebied voor de adellijke heren van Breda. Na de dood van Prins Frederik ging het bos in 1881 over in handen van de staat. In 1899 nam het pas opgerichte Staatsbosbeheer het beheer van het bos over (Spierings, 1990).

Het huidige Mastbos strekt zich uit over bijna 570 hectare, waarvan 484 hectare bos is. Nog steeds is de grove den de dominante boomsoort. Er kan onderscheid worden gemaakt tussen het direct aan de bebouwing grenzende Voorbos en de rest

■ Paul de Weerd: "Met steun van de bewoners kunnen we de belangen van het Mastbos wellicht beter behartigen." (Foto: Rob Goethals)

van het Mastbos. Het Voorbos beslaat iets meer dan een kwart van het totale bos (Staatsbosbeheer, 1991).

In een bos dat zo dicht bij de stad ligt als het Mastbos, is het niet verwonderlijk dat het recreatieve gebruik hoog is. Jaarlijks worden meer dan 1 miljoen bezoeken aan het bos gebracht. Liefst 93% van de bezoekers komt uit Breda en directe omgeving (Staatsbosbeheer, 1991). De band tussen de bewoners van Breda en het Mastbos bestaat al eeuwen. Regelmatig kwam het tot conflicten tussen beheerders en gebruikers. Toen houtvester Van SchermbEEK aan het einde van de vorige eeuw zijn plannen met het bos duidelijk maakte - recreatie moest ondergeschikt worden gemaakt aan bosbouw - uitten de bezoekers hun onvrede. Tot dan toe hadden ze vrijwel ongestoord van het bos gebruik kunnen maken en waren ze bijvoorbeeld gewoon hangmatten tussen de bomen te spannen (Spierings, 1990). Tijdens de Tweede Wereldoorlog zag houtvester Tutein Nolthenius tot zijn leedwezen dat niet alleen de Duitsers, maar ook de bevolking van Breda het bos 'plunderde' op zoek naar hout (Tutein Nolthenius, z.j.). Vorig jaar ontspan zich als vermeld een nieuw conflict tussen beheerders en bezoekers van het Mastbos.

De oorsprong van het conflict

Enkele bewoners van - overigens vaak monumentale - woningen aan de rand van het Mastbos bemerkten in de zomer van 1994 dat Staatsbosbeheer begonnen was met de (in hun ogen groot-

schalige) kap van bomen in het Mastbos. Mary de Heer is een van de actievoerders van het eerste uur. Zij vertelt over de aanleiding van de actie van de bewoners. "Rond die tijd was overal in het Mastbos het geluid van motorzagen te hoorden. Het Voorbos was toen nog niet aan de beurt, maar we vernamen dat ook hier geveld zou worden. Echt overal hoorden we zagen. Het bos hilde". Met afgrijzen zagen de bewoners dat op verschillende plaatsen 'atoomvelden' ontstonden: delen van het Mastbos werden 'leeggemaakt' met het oog op verjonging. En dit zonder de bewoners vooraf tijdig op de hoogte te stellen. Een klein groepje verontruste bewoners verzamelde zich. Volgens mevrouw De Heer waren er meer zaken waaraan de bewoners zich ergerden. "Naast het vellen was er het punt dat steeds meer dood hout in het bos bleef liggen, wat een rommelige aanblik bood. Dode bomen liet men staan, zodat ze gevaar voor passanten opleverden. Daarnaast waren veel paden onbegaanbaar, door omgevallen bomen of doordat ze onder water waren gelopen. De waterwegen in het bos werden slecht onderhouden, wat voor afwateringsproblemen zorgde.

Voor gehandicapten en ouderen was en is het bos al helemaal slecht toegankelijk. Er zijn te weinig goed toegankelijke paden." De groep bewoners besloot tot actie over te gaan. De grieven werden kenbaar gemaakt aan Staatsbosbeheer. De beherende instantie leek aanvankelijk niet naar de klachten van de bewoners te willen luisteren. Men wilde vasthouden aan de in het Beheerplan 1991-2001 vastgelegde voornemens. Overigens was volgens Staatsbosbeheer wel eerder - naar aanleiding van de natte winter van 1993-'94 - toegezegd de onderhoudstoestand van wegen, paden en waterlopen te verbeteren.

Het beheerplan 1991-2001

Van de oorsprong van het conflict staat dus het beheerplan uit 1991. Een plan waarover binnen Staatsbosbeheer zeer lovend wordt gesproken. Geen dik boek dit keer, met een onafzienbare hoeveelheid gegevens. Klingen Bomen uit Doorn stelde in nauw overleg met Staatsbosbeheer een bondig beheerplan op waarin alleen voor de doelen en afwegingen relevante informatie is opgenomen, en waarin geen einddoelen zijn gesteld maar wordt uitgegaan van het principe

■ *Simon Klingen: "Bij bosbouwers leeft toch vaak de opvatting van 'zo zit dat en dat zullen we even aan de leken duidelijk maken'." (Foto:Rob Goethals)*

van procesplanning. Simon Klingen van Klingen Bomen: "Bij het opstellen van het plan zijn wij uitgegaan van de keuzes die Staatsbosbeheer wilde maken en gaven wij de consequenties daarvan aan. Ik zal onze werkwijze met een voorbeeld illustreren. We stelden conceptteksten op met een aantal keuzemogelijkheden. Deze werden besproken met de mensen van SBB, op een lokatie in het Mastbos. Zodra de voorkeur voor een bepaalde optie werd uitgesproken, gingen we

het bos in om de consequenties van de keuze in ogenschouw te nemen. Met vaak als resultaat dat we ons later toch weer over de alternatieven bogen." In een artikel dat werd gepubliceerd in het tijdschrift Groen (Klingen, 1993) benadrukte Klingen de wijze van samenwerking met de beheerders. Over overleg met bewoners en bezoekers van het Mastbos werd echter niet gerept, hetgeen enigszins merkwaardig lijkt voor een bos dat zo sterk verbonden is met de stad. Klingen zegt over

dit manco: "Nu zouden we dat ook anders aanpakken. Bij SBB bestond de indruk dat de plannen niet veel discussie zouden oproepen." Regiohoofd Brabant West van Staatsbosbeheer, Paul de Weerd, vult Klingen aan: "U moet dit natuurlijk zien in de context van het moment. Tijdens het ontwikkelen van het plan hebben we overleg gevoerd met verschillende instanties, zoals gemeente, waterschap en provincie. Er was geen indicatie dat er problemen zouden kunnen ontstaan. Bovendien bestond er met betrekking tot het Mastbos geen traditie van bewonersinspraak. De bewoners waren destijds niet georganiseerd. Ten aanzien van de vellingen in het kader van dunning en verjonging waren in het verleden nooit klachten geuit."

Terug naar de inhoud van het beheerplan. Centraal hierin staat een optimaal samengaan van de functies recreatie, natuurbehoud en houtproductie. In een kwart van het Mastbos zou het accent op de natuurfunctie komen te liggen. De overige 75% werden bestemd voor multifunctioneel bos. In het Voorbos - voornaamste lokatie in het conflict - zou de houtproductie een belangrijke rol blijven spelen, samen met recreatie en natuur. Om de produktiefunctie te dienen moest verjonging plaats hebben en zou het aandeel grove den moeten worden vergroot. Gestreefd moest worden naar een 'aantrekkelijk mozaiek van lichte grove dennen en eikenbossen enerzijds en beuk en donkere naaldbossen anderzijds'. In het gehele Mastbos zou dunning volgens de toekomstboom-methode als belangrijkste beheerinstrument worden

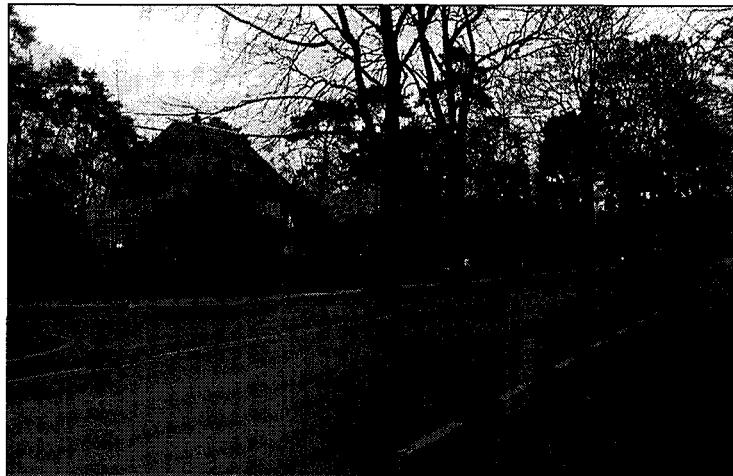
■ *Veel van de actievoerders van het eerste uur wonen aan de statige Burgemeester de Manlaan, aan de rand van het Mastbos (Foto: Rob Goethals).*

gehanteerd. Over het beleid met betrekking tot de talrijke Amerikaanse eiken - zowel aanwezig als ondergroei als in de boomlaag - in het Mastbos zegt Klingen: "De Amerikaanse eiken zouden langzaam worden teruggedrongen. Hun dominantie moest worden verminderd. De soort is moeilijk te mengen met soorten als zomereik en groveden, al zal de Amerikaanse eik een zekere functie houden in het Mastbos, bijvoorbeeld in menging met douglas en beuk."

Op zich lijkt het plan niet veel weerstand op te hoeven roepen. Probleem is echter dat - zoals reeds vermeld - de bewoners niet van de plannen op de hoogte zeggen te zijn geweest. Bovendien werd in de zomer van 1994 op grotere schaal dan gebruikelijk gekapt, volgens De Weerd omdat er een achterstand was in het beheer. Het kappen van (soms monumentale) bomen in de zomer is daarnaast extra dramatisch voor bezoekers, vanwege de volle kronen van de bomen die ter aarde storten. De bewoners kregen sterk de indruk dat juist loofbomen het moesten ontgelden in een door naaldbomen gedomineerd bos.

'Vrienden van het Mastbos'

Voor de verontruste bewoners was de zaak inmiddels duidelijk. Staatsbosbeheer was van plan grootschalig te kappen in hun geliefde Mastbos, en de wil tot overleg ontbrak. Er moest dus tot actie worden overgegaan. Een vereniging met de naam 'Vrienden van het Mastbos' werd opgericht. Mevrouw de Heer, medeoprichtster van de 'Vrienden': "Onze acties in de beginfase wa-

ren scherp. We dreigden met een kort geding om het kappen te stoppen, waarvan we gelukkig konden afzien. En er was veel belangstelling van de media. NOVA had me uitgenodigd voor een gesprek in de studio, landelijke kranten toonden hun belangstelling." Regiohoofd De Weerd spreekt met enig afgrijzen over deze fase van het conflict. De media zagen in het 'Mastbosconflict' mogelijk een nieuw hoofdstuk in hun berichtgeving over de arrogantie van de macht binnen (semi)overheidsinstellingen in de sector. Mevrouw de Heer is positiever over de rol van de pers: "De meeste media waren positief over onze standpunten. Alleen een journalist van De Stem was erg 'anti-Vrienden' en schreef nogal insinuerende stukjes. Maar er bestond dus landelijk veel belangstelling voor het conflict. Zo verscheen er bijvoorbeeld een artikel in de NRC."

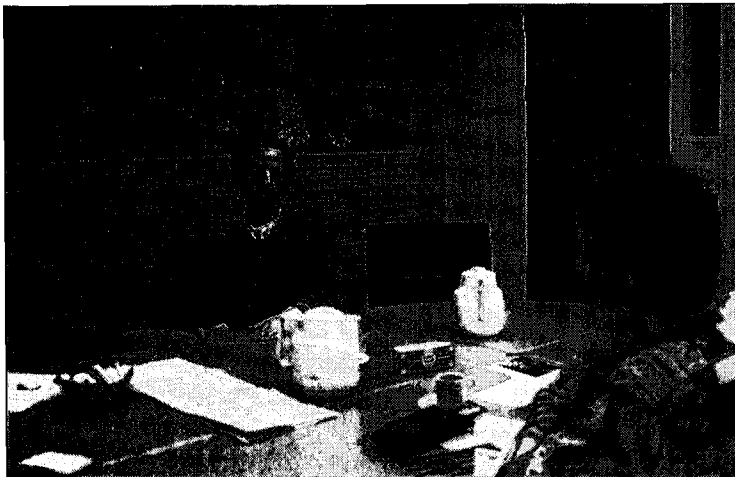
De 'Vrienden' brachten binnen korte tijd een glanzende brochure uit, gefinancierd door een bierbrouwer en een communicatiebedrijf. Middels deze brochure werd geïnteresseerden opgeroepen lid te worden van de 'Vrienden', zodat de doelstellingen - het opschorten van het kapplan en het veiligstellen van de natuur-

en recreatiefunctie - snel gerealiseerd konden worden.

Overleg

Na de felle en moeizame beginfase slaagden Staatsbosbeheer en de bewoners erin om tot enige vorm van overleg te komen. Aanvankelijk kwam men een kapstop van een paar dagen overeen, later van drie maanden (ingegaande op 1 september 1994). De periode van onderhandeling mocht bovendien niet verstoord worden door 'opstootjes' in de pers. De Weerd: "Er was geen sprake van een persstijl in de ware zin van het woord. Met de bewoners is alleen overeengekomen dat de publiciteit niet actief gezocht zou worden. Dit vooral om enige rust in de affaire te scheppen. Van belang was dat het wederzijds vertrouwen teruggewonnen moest worden."

Opmerkelijk was vervolgens de rol van Simon Klingen. De deskundige die samen met Staatsbosbeheer het reeds besproken beheersplan opstelde, trad op verzoek van SBB nu als bemiddelaar op in het conflict. In nauw overleg met de 'Vrienden van het Mastbos' trachtte Klingen tot een programma van eisen te komen. De Weerd: "Natuurlijk namen we een zeker risico door Klingen de

■ *Simon Klingen: "De maat van kapvlakten en de aanpak van verjongingskap moeten in het vervolg worden vastgesteld met respect voor de wandelaars." (Foto: Rob Goethals)*

vrije hand te laten om met de bewoners tot een pakket van eisen te komen. We vertrouwden echter in de kundigheid van Klingen. Er was een vertaalslag nodig, aangezien er sprake was van een situatie waarin twee doven naar elkaar stonden te roepen."

De eerste stap in het proces van bemiddeling bestond uit een nadere verkenning van de wensen van de 'Vrienden'. Tijdens bijeenkomsten - in hotel Mastbosch - konden de bewoners ideeën en emoties spuien. Klingen: "Voor de eerste fase was het van belang dat de avonden telkens door wisselende clubs werd bezocht. De emoties moesten dus steeds opnieuw geuit worden." Opvallend was dat de groep betrokken bewoners van het eerste uur aangaf de vaak radicale ideeën van 'nieuwkomers' te willen temperen. Mary de Heer geeft aan wat veel bewoners/gebruikers willen: "Volgens ons moet het bos iets mysterieus hebben. We willen variatie, slingerpaden. De variatie is onvoldoende aanwezig, door de dominantie van grove den. Het zaaien en planten van grove den gebeurde vroeger vooral uit economisch oogpunt. Maar dat motief geldt nu niet meer. Het is onbegrijpelijk dat flinke eiken en beuken moeten

wijken en dat ielige dennen blijven staan. De grove den hoeft van ons niet weg, maar er moet wel meer variatie komen."

Tijdens de tweede fase moest er sprake zijn van kennisoverdracht. Onder andere door met de 'Vrienden' het bos in te gaan, moest de kennis over hoe een bos groeit en wat de implicaties van beheersmaatregelen zijn worden vergroot. Klingen: "In deze fase ging het vooral om het opbouwen van een zeker vertrouwen. Aanvankelijk werd bijvoorbeeld het districtshoofd nog weggehoond, later werd er wel geluisterd. De fase kostte veel tijd. Overigens is het bij kennisoverdracht essentieel onderscheid te maken tussen feiten en meningen. Bij bosbouwers leeft toch vaak de opvatting van 'zo zit dat en dat zullen we even aan de leken duidelijk maken'. Het is veel beter aan te geven dat er verschillende opties zijn, elk met hun eigen consequenties." Mevrouw de Heer is nu zeer lovend over het optreden van Klingen, die ze een 'geboren docent' vindt. Ze moet hartelijk lachen om de opmerking dat er nu zeker tientallen 'bosbouwertjes' zijn bijgekomen, maar geeft toe dat de bewoners veel van Klingens verhalen hebben opgestoken.

Vervolgens moest gekomen worden tot het opstellen van een realistisch programma van eisen. Klingen: "Het proces verliep vrij voorspoedig. Maar soms bleek dat ik een stap iets te snel had gezet; de bewoners bleven scherp. Na m'n eerste 'college' en excursie maakte ik een eerste opzet. Daarop kwam echter fikse kritiek." De bewoners toonden bij het opstellen van het eisenpakket meer begrip voor de denkbeelden van Staatsbosbeheer. Mary de Heer: "We beseften bijvoorbeeld dat dood hout in het bos een functie heeft, maar stelden voor het dode hout tot op 10 à 20 meter van de paden op te ruimen. Bovendien wilden we geen houtproductie meer. Kap van bomen zal natuurlijk nog incidenteel plaats moeten vinden, bijvoorbeeld in verband met de machines die de waterwegen schoon moeten maken, maar niet meer op grote schaal." Soms werd aangesloten op het beheerplan, bijvoorbeeld met betrekking tot het plan om een bosmozaïek van lichte en donkere stukken na te streven, zij het met enkele kanttekeningen (zoals het handhaven van markante en monumentale beuken in de lichte bostypen). Tenslotte werd het programma van eisen gespiegeld aan de doelstellingen van SBB. Met als gevolg dat de voormalige kemp-hanen onlangs tot een overeenkomst kwamen. De Weerd: "Nu ligt er een nieuwe afspraak met de bewoners. We hebben besloten de oude lijn niet door te trekken, en om bijvoorbeeld ook opnieuw - met vertegenwoordigers van de bewoners - te blessen. Eigenlijk moet er nu alweer ge-

■ De rust rond het intensief gebruikte Mastbos lijkt te zijn weergekeerd (Foto: Rob Goethals).

blest worden om het hout op tijd te kunnen afzetten. We zullen de zaken echter iets omzetten. Het uitstel van kappen betekent wel dat onze afnemers enige tijd moeten wachten op een deel van hun hout. SBB zal hen hiervoor deels compenseren. Dit verlies nemen we graag, nu het echte conflict van de baan lijkt. Overigens hebben we een prima relatie met onze afnemers, die begrip voor de situatie hebben getoond."

Een oplossing voor het conflict

Het conflict lijkt uit de wereld, tot tevredenheid van alle partijen. Er werd zelfs besloten tot het gezamenlijk uitbrengen van een persbericht. Toch kan een goed verstaander zich niet geheel aan de indruk onttrekken dat er een zekere spanning blijft bestaan. Staatsbosbeheer is niet van plan om de houtproductie volledig uit het Mastbos te verbannen. In hun eisenpakket sluiten de 'Vrienden' hier min of meer bij aan. Wél bedongen zij dat in het Voorbos de produktiefunctie van nevengeschikt tot ondergeschikt aan recreatie en natuur werd. Maar mevrouw De Heer spreekt zich iets radicaler uit: "Onze eis was dat houtproductie in het Mastbos geen plaats meer zou hebben. In een bos dat zo dicht bij een stad ligt kan houtkap niet. Recreatie en natuur zijn veel belangrijker. We begrijpen wel dat er gedund moet worden." De vraag is of ze in de toekomst dan toch geen nieuwe problemen met Staatsbosbeheer verwacht. "Dat weet ik niet. Maar houtopbrengst mag niet ten koste gaan van de beleevingswaarde van mensen." Hoe dan ook, Staatsbosbeheer geeft bij monde van Paul de

Weerd toe dat er veel van de 'Mastbos-affaire' geleerd is. Onlangs presenteerden De Weerd en Klingen hun ervaringen zelfs ten overstaan van de gehele dienst. Simon Klingen geeft aan dat er toch ook veel bereikt is na de hectische maanden. "Allereerst is het vertrouwen terug. Het kapedrag van SBB heeft aanvankelijk wantrouwen opgeroepen. Bovendien waren er problemen rond de recreatieve infrastructuur. Bomen over paden werden bijvoorbeeld niet snel opgeruimd, ondanks klachten van de bezoekers. De ergernissen stapelden zich aldus op, waardoor een situatie van wantrouwen ontstond. De communicatie was verdwenen. Staatsbosbeheer weet nu dat men alert moet zijn, bijvoorbeeld bij klachten rond de infrastructuur. Het is ook van belang dat af en toe de gebruikers in het bos worden aangesproken, en hen wordt gevraagd wat ze van de situatie vinden. Er heerst nu al een ander klimaat. Geleerd is ook dat je voorzichtig moet zijn met op het oog rigoureuze kap. De maat van kapvlakten en de aanpak van verjongingskap moeten in het vervolg worden vastgesteld met respect voor de wandelaars." Het overleg met de bewoners is

inmiddels geformaliseerd. Minstens één keer per jaar zal er worden overlegd over het werkplan. Bovendien zal een afvaardiging van de 'Vrienden' met de beheerders samen bomen blesen. De Weerd ziet een duidelijk positief aspect van de dialoog die met de 'Vrienden' is ontwikkeld: "We willen tijdens het overleg ook de omgeving van het Mastbos meenemen. Er zijn immers allerlei randinvloeden. Met steun van de bewoners kunnen we de belangen van het Mastbos wellicht beter behartigen." De Weerd geeft verder aan dat ook natuur- en milieugroeperingen steeds bij het overleg zijn betrokken.

Tot besluit

Bij de positieve afsluiting verdient één aspect van de affaire toch nog wat aandacht. Vaak werd in de afgelopen maanden immers de kritiek gehoord dat de 'Vrienden' zoveel succes met hun acties hadden omdat ze - als bewoners van de 'goudkust' van Breda - de juiste ingangen wisten te vinden in de politiek. Staatsbosbeheer zou bang zijn geweest voor de macht van de bewoners, waaronder zich een groot aantal vertegenwoordigers uit de hogere sociale klassen be-

vindt. Zo valt bijvoorbeeld de geldelijke steun van onder andere een grote bierbrouwer te verklaren, evenals de bekendheid met de juridische aspecten van de zaak en de indrukwekkende promotie-campagne. Mevrouw de Heer gaat in op dit aspect van de zaak: "Natuurlijk is het zo dat er in onze vereniging veel mensen zitten met invloed. Iedereen kent iedereen. Veel expertise hebben we zelf in huis. Zo is er bijvoorbeeld een professioneel reclamemaker bij onze acties betrokken geweest. Toch is deze vorm van actievoeren, waarbij invloed wordt aangewend, effectief. We zijn geen mensen om met spandoeken door de straten van Breda te lopen, alhoewel we wel doekjes met de tekst 'Help!' om bomen hebben gehangen. Maar het gaat in eerste instantie ook niet om onszelf. Het gaat vooral ook om de mensen van drie hoog, die van recreatie in het Mastbos afhankelijk zijn." Haar bewering wordt ondersteund door het feit dat de wijkraad van Ginneken zich al snel achter de actie van de 'Vrienden' schaarde.

Daarmee werd de achterban van de actie aanzienlijk vergroot.

En hoe moet het nu verder met de 'Vrienden van het Mastbos'? Mary de Heer geeft aan dat de vereniging eigenlijk nog steeds in de kinderschoenen staat, ondanks het feit dat er inmiddels meer dan tweehonderd 'Vrienden' zijn. De contacten met Staatsbosbeheer zullen verder worden uitgebouwd en er wordt gezocht naar experts die de 'Vrienden' bijvoorbeeld bij het bespreken van het werkplan kunnen adviseren. Binnenkort vindt de eerste ledenvergadering plaats. Ook worden er al wat pogingen ondernomen om voorlichting over het Mastbos te geven, bijvoorbeeld op scholen. Misschien dat in de toekomst kan worden geassisteerd bij de exploitatie van voorlichtingscentrum De Oudhof.

Het sprookje dat de 'Vrienden' voorlezen op lagere scholen in de buurt kent in elk geval een goed afloop:

"De bijen lieten niet lang op zich

wachten - eerst in kleine zwermen, maar later in steeds groteren getale kwamen zij naar het bos. Zij verspreidden een zo heerlijke geur dat ook de monsters bedwemd raakten en er nooit meer aan dachten hun scherpe tanden in grootvader Fagus en oom Quercus te zetten. De elfjes en kabouters dansten van vreugde. En de bijen? Zij waren voor altijd de Vrienden van het Mastbos."

Literatuur

- Klingen, S., 1993. Beheersplan Mastbos: een realistische koers naar Utopia. Groen 49(1994)5, pp.20-22.
- Spierings, A.J., 1990. Het Mastbos en het werk van Houtvester Van Schermbeek. Ulvenhout, Heemkundekring Paulus van Daesdonck.
- Staatsbosbeheer, 1991. Beheersplan Mastbos 1991-2001. Opgesteld in samenwerking met Klingen Bomen, Doorn.
- Tutein Nolthenius, P.M., z.j. De Houtvesterij Breda en hare houtvoorraad gedurende de oorlogsjaren 1940-1945, of: hoe het was - en hoe het is.
- Vereniging Vrienden van het Mastbos, 1994. Mastbos zoekt vrienden. Brochure.